

कायदद्याचे किस काढणे चालू

हे कलम गेल्या ६६ वर्षां मध्ये सहा वेळीं दुरुस्त करण्यांत आले. आपखीं दोन दुरुस्त्या घटना दुरुस्तीचे विल पास (सम्मते)न झाल्यामुळे हे विल पेडींगच आहे. सध्या सर्वत्र देशामध्ये बढतीमधील आरक्षणाला अनेक राज्यांमध्ये आवश्यक ^{आवश्यक} देण्यात आले आहे. कर्मचारी आणि अधिकाऱ्यांची पदोन्नत्या धांवक्यात येवून उलट त्यांना पदावन्नत करण्यात येत आहे. याचे कारण असे कि २००६ मध्ये सर्वोच्च न्यायालयातील एम. नागराजन प्रकरणात बढत्या मधील आरक्षणाला आव्हान देण्यात येऊन १६ (४) च्या मध्ये अरालेल्या तरतुदीचा वेगळा अर्थ काढण्याचा प्रयत्न केला गेला आहे. यामध्ये प्रामुख्याने राज्यापुढे जलील प्रश्न निर्माण करण्यात येऊन या प्रश्नाचे उत्तर शोधूनही सापडत नाही, अशी आजची परिस्थिती आहे. सर्वोच्च न्यायालयाने एम. नागराजन प्रकरणी २००६ साली काही निष्कर्ष नोंदविले त्या अनुरूप अंमलबजावणी आणि अनेक राज्यातील उच्च न्यायालयामध्ये गोधळाची परिस्थिती निर्माण झाली आहे. राज्यात एक तर केंद्रात दुसरेच अनेक राज्यांनी बढतीमधील आरक्षण धांवकले तर केंद्रामध्ये या निवाड्याची चाहुल सुद्धा लागली नाही या निवाड्यामध्ये सर्वोच्च न्यायालयाने काय निष्कर्ष काढले हे बघणे आवश्यक आहे. सर्वोच्च न्यायालयाने नोंदविलेले निष्कर्ष खालील प्रमाणे आहेत.

सर्वोच्च न्यायालयाचे निष्कर्ष

"ज्या संदर्भित घटना दुरुस्तीद्वारा घटनेमध्ये कलम १६ (४ अ) व १६ (४ ब) घातले गेले आहेत, ती घटना दुरुस्ती घटनेच्या कलम १६ (४) मधूनचे उत्पन्न झाली आहे. घटनेच्या कलम ३३५ या अंतर्गत राज्या शासनाची कार्यक्षमता ध्यानात घेऊन राज्य शासनाला ज्या पटकांमुळे आरक्षणाची तरतुद करता येते ते घटक किंवा कारणे या घटना दुरुस्तीमुळे कायम रहाते. कारणे किंवा घटक म्हणजे सांगासलेपणा व पुरेसे प्रतिनिधीत्व नसणे. ज्या संदर्भित घटना दुरुस्तीद्वारा घटनेत सदर १६ (४ अ) व १६ (४ ब) घातले गेले आहेत ती घटना दुरुस्ती घटनेच्या कलम १६ (४) ची संरचना बदलत नाही. सदर संदर्भित घटना दुरुस्त्या फक्त

अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती पुरत्याच मर्यादित आहेत. त्यामुळे घटनेची कोणतीही प्रावधाने नाश पावत नाहीत किंवा लोप पावत नाहीत जसे संख्यात्मक मर्यादा जास्तीत जास्त ५० टक्के असणे, क्रीमीलेअर ची कल्पना (गुणात्मक मर्यादा), इंद्रा सहानी या खटल्यामध्ये निर्णय दिल्याप्रमाणे एका बाजूला अन्य मागासवर्गीयांकचे उप वर्गीकरण व दुसऱ्या बाजूला अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती यांचे उप वर्गीकरण, आर.के. सबरवाल या खटल्यामध्ये पदावर आधारीत रोस्टर व त्यातच अदलाबदलीची कल्पना अंतर्भूत असणे.

आम्ही असे पुन्हा सांगतो की ५० टक्के ची मर्यादा, क्रीमीलेअरची संकल्पना, तसेच मागासलेपण, पुरेसे प्रतिनिधित्व नसणे व प्रशासकीय कार्यक्षमता या महत्त्वाच्या गोष्टी घटनात्मक दृष्ट्या आवश्यक आहेत आणि त्याविना घटनेच्या कलम १६ च्या संधीमध्ये समानता असण्याचे मूलभूत रचनाचं कोळसून जाईल.

तथापि वर सांगितल्यानुसार मुख्य मुद्दा आरक्षण किती असावे हा आहे. संबंधित राज्यांनी आरक्षणाची तरतूद करताना आरक्षण करणे भाग पाडणाऱ्या घटकांचे अस्तित्व जसे मागासलेपण, पुरेसे प्रतिनिधित्व नसणे व एकंदरीत प्रशासकीय कार्यक्षमता यांचे पुरेसे अस्तित्व असल्याचे सिद्ध केले पाहिजे. वर दिल्याप्रमाणे संदर्भित तरतूद ही अधिकार देणारी तरतूद आहे.

पटोचलीमध्ये अनुसूचित जाती/ जमातींना आरक्षण देण्यास सरकार वांचिल नाही. तथापि जर सरकारला आपले तादतम्य वापरून अशी तरतूद करायची असेल तर त्या आधी एखाद्या वर्गाचा मागासलेपण व पुरेसे प्रतिनिधित्व नसणे सिद्ध करणारी आकडेवारी गोळा करावी लागेल, तसेच घटनेचे कलम ३३५ ची पूर्तता करावी लागेल. त्याचप्रमाणे जरी राज्याला आरक्षण करणारासाठी भाग पाडणारे घटक असेल, तरी आरक्षण केल्यामुळे एकंदरीत घालून दिलेल्या ५० टक्के आरक्षणाच्या मर्यादेचे उल्लंघन होत नाही ना किंवा क्रीमीलेअरचा लोप होत

नाही ना किता आरक्षण अमर्त्यांन रीत्या वाढत नाही याची काळजी घ्यावी लागेल. उपरोक्त कथनाच्या अधिन राहून आम्ही घटना (७७ वी दुरुस्ती) अधिनियम १९९५, घटना (९१ वी दुरुस्ती) अधिनियम २००० व घटना (८५ वी दुरुस्ती) अधिनियम २००१ हे घटनात्मक दृष्ट्या वैध आहेत असा निर्णय देतो.

आम्ही संदर्भित राज्यांचे वेगवेगळ्या कावघांच्या वैधतेचा अभ्यास केला नाही. आम्ही या मामत्वामध्ये घालून दिलेल्या कायदानुसार त्या त्या खंडपीठापुढे सादर केलेल्या याचिकांमध्ये सादर प्रश्नाचा अभ्यास होईल." [वरील निष्कर्षांचे अवलोकन केल्यास असे म्हणता येईल कि जर राज्यांने मागासलेपणा, योग्य प्रतिनिधीत्व सिध्द करू शकले नाही तर बढती मधीलच आरक्षण काय तर नोकर भरतीमधील आरक्षण आणि शैक्षणिक आरक्षण सुध्दा धोक्यात येऊ शकते.

संविधानामध्ये दुरुस्ती एकमेव उपाय.

आजपर्यंत जेव्हा-जेव्हा आरक्षणाला आव्हान देण्यात येऊन मागासवर्गीयांचे हक्क आणि अधिकार डावलण्याचा प्रयत्न केला गेला, तेव्हा-तेव्हा संविधानात दुरुस्ती करण्यात आली. आताही कलम १६ (४) मध्ये दुरुस्ती करून आरक्षण आबाधीत राखण्यासाठी केंद्री प्रयत्न करावेत. महाराष्ट्रात गेले पन्नास वर्षे भटके, विमुक्तांना बढतीमधील आरक्षणाची तरतुद १६ (४) नुसार कार्यकारी आदेशाने करण्यात आले आहे. आता या वंचीत घटकांच्या आरक्षणालाही आव्हान देणारी याचिका मराठा सारख्या राज्यकर्त्या जमातींनी करावी. याचे खरोखरच दुःख वाटते, संविधानाच्या तरतुदी करण्यामागचा उद्देश हा अत्यंत चांगला आहे. सर्व वंचीत दबलेल्या हजारो वर्षांचे अन्याय सहन करणा-या आणि मानव अधिकार डावलण्यात आलेल्या अशा जाती जमातींना मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी केंद्र सरकारने घटप्रा दुरुस्ती करावी आणि एकुण आरक्षणाच्या ५० टक्केला ^{रुक्मिणी} अधिन राहून एससी, एसटी, भटके, विमुक्त, एस बी सी आणि ओ बी सी यांनाही बढतीमधील आरक्षणात तरतुद व्हावी जेणेकरून मागासवर्गीयांचे आरक्षण धोक्यात आलेले आहे ते निश्चीतच दिलासा देणारे ठरेल.

 - हरिभाऊ राठोड
 १९/२/०१ १६/९/१९